

STJEPAN VUKUŠIĆ

SVOTA ZAPADNE NOVOŠTOKAVŠTINE U HRVATSKOME STANDARDNOM JEZIKU

Stjepan Vukušić
Kumičićeva 8
HR 52000 Pula

UDK: 811.163.42
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2016-10-22

U uvodnome dijelu dana su načela zapadne novoštokavštine u naglašavanju. U razradi se izlaže postupno otkrivanje i tumačenje zapadne novoštokavštine. U zaključku se, napokon, donose ishodi uvoda i razrade iz kojih je jasno kako se osvješćivala zapadna i istočna novoštokavština te da na temelju prve imamo sve u jeziku i sav jezik, a drugoj kao sustavu ništa ne dugujemo.

Cljučne riječi: novoštokavština – zapadna, istočna, naglašavanje, naglasna norma, hrvatski standardni jezik

Uvod

Ovaj će tekst ponegdje zazvučati *pro domo* u užem i širem značenju toga latinskoga diktuma. Neka mi se ovdje oprost. Posrijedi je još jedno buđenje nakon povijesne mamurnosti – i za hrvatski standardni (i književni) jezik. U prohujalome košmaru djeluju imperijalne sile i pogrješni putovi slavistike, autoriteti nasuprot jezičnoj neprestiznosti i slabim glasovima (koji se i ne čuju), monoliti prema zakopanom blagu. Svega tu ima, a još se i danas vuku repovi tih mutnih, ali srećom i borbom iščezlih vremena koja su htjela slomiti ili bar zatomiti svu našu uspravnost i samosvijest.

I napokon treba i ovdje s dopunom navesti kako valja spoznati i prihvatiti spoznaje:

- da dosad u novoštokavskome kompleksu uistinu postoje dvije popisane i opisane, a na kraju i propisane novoštokavštine: zapadna i istočna;
- da su te dvije novoštokavštine ishodi apstraktne novoštokavizacije kao idealnog pravila i konkretne novoštokavizacije kao primjene toga općeg pravila na različite idiome iz monotonijskoga dvonaglasnog razdoblja;
- da otuda slijede novoštokavske podudarnosti i različitosti;

- da su obje te sastavnice sustavotvorne i dane u neponovljivome suodnosu u zapadnoj i istočnoj novoštokavštini;
- da je sve to u nama u obliku reprezentacija kao mentalnih struktura¹ te kao odslik jezgre distinktivne masa glasa;
- da je svaki naglasak ili naglasno počelo drugog sustava rijetko stilem, a najčešće pogrješka;
- da bez zapadnog dijalekta i istosmjernosti drugih hrvatskih idioma do zapadnonovoštokavskih konačnica hrvatski standardni jezik nema svoje naglasne norme;
- da u uvjetima naše tronarječnosti treba očekivati opće inovacije i konvergentnu osmotsku evoluciju hrvatskoga standardnog i književnog jezika;
- da su temeljni odrazi jata (|i|, |ijel|e|, |e|) samo izvanjski znakovi za tip novoštokavštine;
- da u skladu s tim postoji i ikavska, tj. zapadna novoštokavština;
- da su čak i odrazi dugoga i produženog jata u hrvatskome jeziku riješeni na ikavski, zapadnonovoštokavski način: jednosložnost na odsječnom i istonaglasnost na nadodsječnom planu: svît je postalo svijêt, dite – dijéte, ùvîk – uvjêk;
- da između odsječnoga i nadodsječnog plana nije zrakoprazni prostor, nego umreženost naglasaka u sve razine jezičnog opisa, pa naglašavanje seže u sintagmatiku i paradigmaticu, a time i u sintaksu, u tvorbu riječi i leksik.

*

Za svoj povijesni temelj sa zahvalnošću uzimljemo riječ i misao našega najvećeg jezikoslovca i filologa Vatroslava Jagića: "Ne mislim da će mi se moći išta prigovoriti, kada proglasim ikavski najbitnijom razlikom narječja zapadnoga (hrvatskoga) prema ekavskom, istočnom (srbskom), dočim južni jekavski izgovor držim simbolom združenja i pomirenja. Narječje je štokavsko-ikavsko, zapadno, a ja bih, ali samo kao filolog rekao, hrvatsko."²

Ovdje valja reći da jesam za izbor jekavice kao standardnoga izgovora u hrvatskome jeziku, ali u onome smislu kakav je u prethodnome tekstu: jekavica je, naime, samo izvanjski znak za tip novoštokavštine, tj. samo odraz jata, ali ne i sva jekavska novoštokavština, koja u cjelini nije nigdje opisana. A sve je to znao ili samo genijalno slutio lingvist Jagićeva formata. Međutim, ijekavski izgovor jest definiran u Karadžića i Daničića, ali je taj kao trofonemni dvosložni

¹ R. MATASOVIĆ, 1997, 45.

² V. JAGIĆ, 1864.

izgovor s uvijek kratkim *e* s gledišta hrvatskoga jezika neprihvatljiv jer bi zadirao u odsječni plan (dvosložnost) i u nadodsječni (neistonaglasnost). To je dokazao i Dalibor Brozović s obzirom na odraze dugoga i produženog jata³, ali s tim autorom nisam suglasan da su ikavci takav izgovor naučili od jekavaca. Podrijetlo je toga izgovora posve drugačije. Ikavci su jekavicu samo prilagodili svomu izgovoru, sačuvavši i tu svoje naglašavanje i ritam: u nadodsječnom planu istonaglasnost, a na odsječnome pak jednosložnost, kako uostalom već i rekosmo.

Pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća još je sve u znaku istočne novoštokavštine: Brabec – Hrašte – Živković *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*⁴ i *Pravopis* iz 1960. godine⁵. "Tako onda (u tom *Pravopisu*, S. V.) čitamo: vúći i vûći, dovúći i dòvûći, dóći i dôći, nadíći i nādīći; nõv – nõva i nõva, õštar – õštra i õštra. Pritom je veoma čudno što nisu zapisani i likovi dvosložnoga pridjeva radnog u obliku za ženski rod, npr. nema vûkla, zêbla, trêsla, a još je čudnije što nema naglasaka tipičnih za hrvatski jezik u glagola s kratkom osnovom, pa je u *Pravopisu* samo pèći, plèsti, tèći. Vrhunac je, međutim, prozodijske nedosljednosti u *Pravopisu* što u prefigiranih glagola izlètjeti itd. sustavno nalazimo samo uzorak dolètīm ... doletīmo i dolètīmo, doletíte i dolètíte. Na prvome su mjestu u zagrebačkom, latiničnom, (i)jekavskom, dakle hrvatskom izdanju naglasni likovi koji se u hrvatskome književnom jeziku nikako ne ostvaruju ako se izuzme prijevod kakva klasičnog teksta, gdje je takav naglasak uzet iz metričkih razloga."⁶

Onda slijedi pravi zaokret i u priručnicima. Prvi je takav *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1979.) autorā Eugenije Barić, Mije Lončarića, Dragice Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesne Zečević i Marije Znike, Školska knjiga, Zagreb, Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku.

Čitam nasumce iz navèdene gramatike: nàrāsti i narāsti, plèsti i plèsti, isplesti i isplèsti; vûći (i vûći), tèći (i tèći), plèsti (i plèsti).

Prvi put u povijesti hrvatskoga standardnoga jezika nalaze se u jednoj gramatici u tzv. dubletama⁷ hrvatski uporabni, zapadnonovoštokavski naglasci na prvim mjestima. A dalje polèžati – polèžīm, izvíždati – izvíždīm, zatrúbiti – zatrúbīm nesustavno je jer bi trebalo u prezentu: pòležīm, izvíždīm, zàtrúbīm kad

³ D. BROZOVIĆ, 1972.-73.

⁴ I. BRABEC – M. HRASTE – S. ŽIVKOVIĆ, 1965.

⁵ MH i MS, Zagreb - Novi Sad

⁶ S. VUKUŠIĆ – I. ZORIČIĆ – M. GRASSELLI-VUKUŠIĆ, 2007, 19.

⁷ Tzv. dublete, jer su stvarne u istome sustavu.

se već promovira zapadno novoštokavsko naglašavanje. Čitam i dalje: črpsti i črpsti, nâći i nâći; plëo – plëla i plëla, plëlo i plëlo, plëli i plëli, plële i plële; mōći (i mōći). Ovo je doista priručnički, naime gramatički novum, pravo razmeđe razdoblja do šezdesetih godina i novoga od kraja sedamdesetih do danas, u kojem nijedan priručnik više ne će biti bez zapadnoga novoštokavskog naglašavanja. I sve će postupno rasti u njegovu korist u novim priručnicima sve do samog VRH-a, tj. *Velikog rječnika hrvatskoga standardnog jezika* u izdanju Školske knjige, Zagreb, 2015. Ovaj je posljednji u promociji zapadnoga novoštokavskog naglašavanja najiscrpniji. I po tome se taj rječnik doimlje kao svota naše bogate rječničke djelatnosti posljednjih desetljeća.

RAZRADBA

Naglaske sam naučio u svojoj podgorskoj obitelji iz Stinice, to jest iz Živih Bunara. A dugo nakon toga doznao sam kako je to naglašavanje akcentuacija stiničkoga govora.

Za svojega zagrebačkog studija osvijestio sam četiri osnovne naglasne jedinice⁸ s jednom nenaglašenom kratkoćom i jednom zanaglasnom dužinom – u svemu šest prozodijskih vrijednosti i njihov općerazdiobni propis.

Za naglasnu sam vježbu kod profesora Jonkea uzeo Heronejskog lava S. S. Kranjčevića. Sve sam, mislim, dobro iznaglašavao, ali se tu "heronejski" suprotstavlja razdiobnom pravilu da se silazni naglasci ne mogu naći na srednjim i posljednjim slogovima. Nameće mi se, naime, samo "heronêjski". Tad još nisam znao da tuđice postaju usvojenicama kad se i naglasno prilagode novoštokavskom sustavu. Jamačno bih i danas bio glede nekih tuđica u naglasnoj nedoumici. Najdalje je u njihovoj novoštokavizaciji stigao upravo izašli *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. A što se tiče moje vježbe kod profesora Jonkea, sve je uglavnom išlo napamet. Mislim da sam i u kasnijim pomacima sačuvao nešto od toga napametnoga načela.

Profesor mi je Hraste tad zadao: da sve osobne zamjenice naglasim u njihovim paradigmama po svojem polaznome jeziku. Poslije me je uputio profesoru Stjepanu Ivšiću. S njegovim akutom nakon mnogo vremena proniknut ću uzorak:

potrêsti > potrêst > potrêst > pòtrêst > pòtrêsti. Od dva posljednja lika prvi je organski novoštokavski, a drugi standardan za hrvatski jezik.

⁸ Četiri osnovne naglasne jedinice jesu: dugosilazni naglasak (^), kratkosilazni ("), dugouzlazni (') i kratkouzlazni (´). Drugo su sustavne jedinice, npr. vòjnĭk - vojnika.

Tek na Pedagoškoj akademiji u Puli (poznijem Filozofskom fakultetu) šezdesetih godina prošlog stoljeća predajem naglasnu tipologiju i ne mogu se načuditi koliko se ta razlikuje od mojega, također novoštokavskoga naglašavanja.

Odakle je to i dokle seže u prostor i vrijeme, trebalo je postupno doznavati.

Vodi me slutnja da su posrijedi dvije novoštokavske akcentuacije. No glavno je biti na pravome putu. Udeš li u krivo prometalo, sve su postaje pogrešne.

Što se tiče puta u dijalektne prostore, treba pazljivo birati prave obavjesnike, a glede dijakronije sve je u unutarnjoj povijesti jezika. I teorija je potrebna. A ona će se postići ustrajnim domišljanjem te pridruživanjem novih znanja i spoznaja već poznatom.

Ubrzo utvrdih da se moje stiničko naglašavanje u bitnome širi u sve govore zapadnog ikavskog dijalekta, a razlikuje se od Karadžić – Daničićeve akcentuacije.

Već u prvoj polovici sedamdesetih godina objavljen je u *Jeziku* moj prvi članak iz akcentologije "Naglasni uporabne norme na osnovi startnog jezika". U zaključku toga članka piše: "Ukratko, što se tiče naglasaka u glagola, novoštokavski ikavci imaju svoju uporabnu normu na osnovi svoga startnog jezika."

U drugome članku "Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškog roda na -Ø"⁹ već prva rečenica glasi: "U ovom se radu uspoređuju dva novoštokavska naglašavanja: Daničićevo s jedne i zapadno novoštokavsko naglašavanje s druge strane." Dakle, zapadna je novoštokavština istaknuta već 1976. godine.

Stjepan Babić u Napomeni uz prethodni članak piše: "Članak S. Vukušića pokreće važnu problematiku u normi hrvatskoga književnog jezika. Dosad je hrvatska akcentologija vrludala između jedne teorije i druge prakse". U toj Napomeni Babić je Daliboru Brozoviću galantno poklonio prekretničku ulogu, ali se pokazalo da Brozović nije za prekretnicu, a Stjepan Babić jest.

*

Sve se to znatno produbilo kad sam spremao doktorat s temom "Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja – stiničkog i Daničićeva – Prilog za uporabnu normu hrvatskoga književnog jezika".¹⁰

Prije svega trebalo je utvrditi da je stinički govor konkretan organski idiom s određenim granicama i obilježjima, posebice naglasnim, tj. da se baš po

⁹ S. VUKUŠIĆ, 1975, 92-118.

¹⁰ S. VUKUŠIĆ, 1982, 283-366.

tome razlikuje od susjednih govora – starigračkog i prižanjskoga. "Stinički je govor jedan od podgorskih govora, tj. od govora Podgorja, a ti su govori onaj dio zapadne ikavske novoštokavštine koji zauzima prostor primorske padine Velebita od Senja i Senjske Drage na sjeverozapadu do Novigradskog mora na jugoistoku. Podgorski govori zajedno s ličkim zapadnonovoštokavskih govorima i onima u senjskom zaleđu i dijelu Gorskog Kotara čine najzapadniji dio novoštokavskoga ikavskog dijalekta."¹¹

Naglasno je obilježje stiničkoga govora dosljedan i prilagođen dugouzlazni naglasak u genitivu množine naglasne jedinice vránac, dakle vránacā, živācā; písāmā, drúštāvā. Tomu valja dodati i genitiv množine Bosánacā, Dalmatínacā, Amerikánacā.¹²

U stiničkom govoru našao sam novi naglasni sustav koji je u bitnome istovjetan cijelomu zapadnom ikavskom dijalektu, a u mnogome različit od onoga Karadžić – Daničićeva. K tomu sam utvrdio i istosmjernost naglasnoga razvoja brojnih hrvatskih idioma do novoštokavskih konačnica, koje se naglasno razlikuju od Karadžić – Daničićeva istočnonovoštokavskoga naglašavanja.

U tome smislu navodim sljedeće razvojne tijekove:

Senj (čakavski dijalekt)	Posavina (ikavski govori)	Istra (jugozapadni dijalekt)	Stinica (novoštokavski govori)	Standardni hrvatski jezik	Karadžić - Daničićevi likovi
trēst	trēst	trēst(i)	trēst	trēsti	trēsti
rasplēst	oplēst i òplest	istēć(i)	isteć òplest	isteći òplesti	istèći oplēsti
otrēst	otrēst	povūć(i)	pòvūć òtrēst	pòvūći òtrēsti	povūći otrēsti
stojēc	gorēc	gorēc(i) letēc(i)	gòrēc lètēc	gòrēći lètēći	letēći
ispèkla	utèkla	istèkla	istekla ùtekla ispekla	istekla ùtekla ispekla	istèkla utèkla ispèkla
izgòrin	dòlėti dòletī	odlėti	òdletī dòletī	òdletī dòletī	izgòrī dolèfī
doživin	doživī	oživī	dòživī òživī	dòživī òživī	doživī oživī

¹¹ S. VUKUŠIĆ, 1982, 286.

¹² Nakon određenih kolebanja priručnici su prihvatili i prilagođeni lik Dalmatínacā uz preneseni Dalmatínacā, a spikeri Radio Zagreba u većini izgovaraju: vatrogásacā, policájacā, poslodávacā itd.

Što nam pokazuje to kratko usporedno oprimjerivanje?

- Da se razlikuju geneze, sustavi i norme zapadnog i istočnog novoštokavskog naglašavanja;
- da na temelju glasovno - obličnih ustrojstava imamo istosmjerni razvoj do hrvatskih standardnojezičnih konačnica, odnosno da je posrijedi u srpskome jeziku druga geneza, sustav i norma;
- da je po tome zapadni novoštokavski dijalekt srodniji ostalim hrvatskim idiomima nego istočna novoštokavština;
- da postoji razvojni smjer: akut (otrěsti) > dugosilazni (otrěst) > organski novoštokavski lik (òtrěst), standardni novoštokavski lik (òtrěsti); pěkla, ispěkla > ispekla (i organski i standardnojezični lik);
- da je ovdje konkretizirano opće pravilo apstraktne novoštokavizacije koje pada na različite idiome iz prednovoštokavskoga razdoblja.

Postoje, naime, dvije novoštokavizacije: apstraktna po općem pravilu i konkretna po ostvarivanju toga pravila na različitim prednovoštokavskim idiomima. Obje se ostvaruju istodobno, pa njima nastaju općenovoštokavske podudarnosti, gdje su se u različitim idiomima nalazili i prije novoštokavizacije isti likovi, a gdje su se likovi razlikovali, nastaju konkretni novi likovi, sad preznakovljeni u duhu općeg pravila.

Ikavski je izgovor, npr., stariji od novoštokavizacije, pa u glagola koji su promijenili stari jat sa -it(i) imaju sad iste likove kao i oni što su otprije imali -it(i): poželīt(i) - poželīm kao polomīt(i) - polòmīm, a pri drugoj osnovi: doživīt(i) - doživīm kao obālčīt(i) - oblāčīm... I to je samo *pars pro toto* budućih naglasnih jedinica u novoštokavskome sustavu.

Novoštokavizacijom se pomiču silazni naglasci sa srednjih i posljednjih slogova za jedan slog prema početku riječi pri čemu se na kratkom slogu ostvaruje kratkouzlazni naglasak, a na dugom slogu dugouzlazni s tim da na slogu s kojega je prenesen dugosilazni naglasak ostaje zanaglasna dužina, pa se od prethodnih likova dobiju novi: poželīt - pòželīm kao polòmīt - pòlomīm; u dugim osnovama doživīt - dòživīm kao oblāčīt - òblāčīm. Standardni su likovi dakako poželjeti - pòželīm kao polòmiti - pòlomīm, doživjeti - dòživīm kao oblāčiti - òblāčīm. Dakle, ikavska je zamjena jata kao inovacija izazvala i naglasne inovacije jer su se glagoli koji su stekli -it(i) ikavskom zamjenom jata naglasno poistovjetili s onim glagolima koji su i prije odražā jata imali infinitivni završetak it(i). Vidi se to i danas: jekavskom zamjenom jata u standardnome jeziku nije se ništa dogodilo u nadodsječnom planu. Naglasci kakvi su utvrđeni u sustavu, nisu lako podložni mijenama kao da je u njima i nešto više nego smo navikli misliti. I sama jekavska zamjena dugoga jata riješena je na ikavski način: jednosložnost

na odsječnom planu, a istonaglasnost na nadodsječnome: tisan - *tijêsan*, díte - *dijéte*, ùvĭk - ùvĭjĕk.

Naglasni odnosi kakvi su u glagola *doživjeti - dōživĭm* i *poželjeti - pōželĭm* vrijede i za one glagole koje je Stjepan Babić uveo u petu glagolsku vrstu zbog završetka -ati i prezentskih nastavaka -ĭm, -ĭš itd., a morf im - a - stoji prema starom jatu iza glasova č, j, š, ž i glasovnih skupina št, žd: *pobōjati se - pōbojĭm se*, *zakričati - zākričĭm*, *zazvĭždati - zāzvĭždĭm*, *zazújati - zāzújĭm*.

To je tek jedan od glasovno - obličnih uzroka naglasnih promjena. Drugi je gubitak -i u infinitivu, kako pokazuje i naša usporedna egzemplifikacija. U cijelosti se mogu navesti uzorci:

Izvorni likovi	Standardni likovi
těci > tēc > tēc	těci
poteći > potēc > pòtec	pòteći
vūci > vūc > vūc	vūci
povūci > povūc > povūc > pòvūc	pòvūci

I ovdje su uzorci svojevrstan *pars pro toto*.

I tu mi pada na pamet Jonkeova duboka slutnja koju je izrazio riječima: "intenzivna prijenosna akcentuacija". To vrijedi i za:

1. dōživĭm	prema	doživĭm (istočno)
2. dōgorĭm	prema	dogōrĭm (istočno)
3. pōležĭm	prema	polěžĭm (istočno)
4. zāzújĭm	prema	zazújĭm (istočno)
5. pòteći - pòtekla	prema	potěci - potěkla (istočno)
6. pòvūci - pòvūkla	prema	povūci - povūkla (istočno)
7. zà mene	prema	za mène (istočno)
(i za mène)		
8. lètěci		letěci (istočno)
9. 1. i 2. mnž. osoba prezenta lètĭmo lètĭte	prema	letĭmo, letĭte (istočno).

I autonomni je razvitak samih naglasnih sustava prouzročio određene razlike: *čěsalj - čěšlja* prema *čěsalj - čěšlja* (i *čěšlja*, istočno), *vòce* prema *vòce* (istočno), *kòplje* prema *kòplje* (istočno). Takve su razlike rasute po cijelom leksiku, a izraz su prestrojavanja među naglasnim jedinicama. Ovamo idu i kosi padeži brojeva: *dvâ, trĭ, G dvājū, trijū, DLI dvâma, trima*. Također su od brojeva *òba, òbadvâ, dvĭje, òbje, òbadvĭje* genitivi *obàjū, obadvàjū, oblĭjū*,

obadvijū, a DLI obàma, obadvàma, dvjèma, objèma, obadvjèma. Tu se prema kratkouzlaznom naglasku u zapadnoj novoštokavštini javlja u kosim padežima dugouzlazni u istočnoj.

Sve to pokazuje kako je ikavica kao znak raspoznavanja tipa novoštokavštine zasvagda iščezla iz hrvatskoga standardnog jezika, ali je u njemu ostavila svoj neizbrisiv trag. Te su inovacije s autonomnim razvojem samoga naglasnog sustava promijenile i naglašavanje unutar novoštokavštine. Zato smatram promašenim Brozovićevo navođenje svih novoštokavskih dijalekata na dijalektološkoj karti kao samo jednoga gigantskog dijalekta.¹³ Na 106. stranici svojega *Standardnog jezika* D. Brozović piše: "Izuzmemo li odsutnost nenovoštokavskih osobina, nenovoštokavski dijalekti nemaju ni zajedničkih osobina ni zajedničke fizionomije, a novoštokavski imaju i jedno i drugo."¹⁴ To mišljenje demantira u cijelosti naša prethodna razvojna egzemplifikacija. Sve pozicije razlika Brozović smatra supstancijom, a nipošto strukturom, a one izrastaju iz razvojnih inovacija u dijakroniji te potječu iz distinktivne mase glasa u sinkroniji. A Ž. Muljačić piše u *Osnovama dijakronične fonologije* "da se i najmanje promjene odražavaju na dijelove sistema u kojem se zbivaju, a ponekad i na cijeli sistem."¹⁵ I sve je u jeziku sustav i struktura, tj. forma, a supstancija je samo tvarni aspekt jezične građe, ono u čemu se jezik kao oblik očituje. To je po Hjelmslevu predmet fizike, a ne lingvistike.

Vuk Stefanović Karadžić također ne zna ili ne pozna zapadni ikavski dijalekt jer ga u njegovu *Srpskom rječniku* iz 1818. nema. Dok ga u izdanju iz 1852. doduše uvodi, ali ga svodi na ikavski izgovor staroga glasa jata, a pod zapadno piše samo svoje naglaske. A Dalibor Brozović opčinjen je srpskim jezikoslovcima, dok su oni opčinjeni svojim imenom. A tko to zna je li ikad postojala novoštokavska folklorna koine u prilikama vječnoga rata i bijega na zapad, sjever, jug. Ako je i postojala, u njoj su bila sva ona račvišta s inovacijama što ih Brozović naziva jedne supstancijom, druge strukturom, a pritom iscertava na svojim dijalektološkim kartama jedan gigantski novoštokavski dijalekt kao moguću podlogu novoštokavske folklorne koine koja da bi bila onaj jezik što ga je utemeljio Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić. Karadžić jest dopunjavao i popunjavao svoje prvo izdanje *Srpskoga rječnika*, ali opet ne toliko da bi u drugom izdanju (1852.) uzeo išta od naglašavanja zapadnog ikavskog dijalekta jer je imao u vidu samo svoje tršičke naglaske. Pavle Ivić u svojoj knjizi *Srpski*

¹³ D. BROZOVIĆ, 1970, 158.

¹⁴ D. BROZOVIĆ, 1970, 106.

¹⁵ Ž. MULJAČIĆ, 1972, 194.

narod i njegov jezik (1971.) piše: "Vukovo prvo izdanje je u osnovi rečnik govora jednog čoveka."¹⁶ Gdje je tu novoštokavska folklorna koine i jedan gigantski novoštokavski dijalekt kao njezina podloga?

Zapadna je novoštokavština veliki prinos hrvatskomu književnom jeziku. Sve je započelo pred više od sto godina s Grgom Tomljenovićem¹⁷ i Milanom Japunčićem¹⁸, a konačno se utvrdilo i zaokružilo u nekoliko posljednjih desetljeća.

Već su spomenuta dva članka u *Jeziku*. U radu "Naglasci uporabne norme na osnovi startnog jezika" već je istaknuta uporabna norma kao otkrivanje zakopanog blaga, a drugi članak iz 1976. godine sadrži novi naziv zapadno novoštokavsko naglašavanje. Ivan Zoričić piše u Predgovoru *Usporedba dvaju novoštokavskih naglašavanja – stiničkog i Daničićeva*: "Pisac vodi čitaoca od stiničkoga naglašavanja, preko naglasnih podudarnosti u drugim govorima zapadnog dijalekta, do spoznaje da je to naglašavanje preraslo granice svoga idioma i ušlo u književni jezik, u njegovu uporabnu naglasnu normu."¹⁹

Slijedi knjiga *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta* (1984.)²⁰, o kojoj Milan Moguš piše: "Na diskrepanciju između uporabne i književne naglasne norme upozorili su ranije i drugi, npr. Grga Tomljenović i Milan Japunčić o kojima se ovdje također raspravlja kao o pretečama ovakva posla, ali je Vukušić prvi proširio istraživanja na cijeli sustav, razmotrivši gotovo svaki sporni slučaj u nizu rasprava skupljenih ovdje u knjizi. Stoga je ovo ne samo prvi nego i pravi pokušaj da se na osnovi obilne građe sustavno izloži problematika. U tom smislu ovaj Vukušićev Nacrt jest temelj."²¹

To se poimanje sukobilo s Brozovićevim pogledima na izvorišta naglasne norme hrvatskoga standardnoga jezika, pa je to daljnji tijek otežalo i usporilo.

*

Na razmeđu dvaju stoljeća i dvaju tisućljeća, za vrijeme ispita u kabinetu pulske kroatistike zazvonio je telefon. Iz Nakladnog zavoda Globus javio se njegov upravitelj Tomislav Pušek. Izrazio je naum da bi Nakladni zavod Globus bio pripravan objaviti rukopis našeg projekta (koji je ležao već devetu godinu u Razredu za filologiju HAZU). I to kao Knjigu četvrtu *Velike hrvatske gramatike*. Tad sam rekao gospodinu Pušku da bi to bio vrlo sretan most između inercije

¹⁶ P. IVIĆ, 1971, 283.

¹⁷ G. TOMLJENOVIĆ, 1911.

¹⁸ M. JAPUNČIĆ, 1912.

¹⁹ S. VUKUŠIĆ, 1982.

²⁰ S. VUKUŠIĆ, 1984.

²¹ S. VUKUŠIĆ, 1984, 7.

Akademijina Razreda za filologiju i naše težnje da se ostvari naglasna norma hrvatskoga jezika na osnovama zapadne novoštokavštine.

Predao sam rukopis gospodinu Tomislavu Pušku, trajno držeći da ga je o njegovoj kakvoći što se tiče naglasaka obavijestio akademik Stjepan Babić.

Slijede radni susreti između gospodina Puška i mene kao nositelja projekta te moje supruge kao suautorice: na Velebnom, kamo mi je budući izdavač *Velike hrvatske gramatike* donio kritiku Dalibora Brozovića, ispisanu na rubnicima teksta. Tu se nalazio cijeli splet uzajamnih nesuglasja između Dalibora Brozovića i mene. Međutim, Tomislav Pušek, upravitelj Nakladnog zavoda Globus, rekao nam je da će knjiga sigurno biti objavljena. Vjerovali smo tomu čovjeku. A to je bilo i jedno od mojih najboljih iskustava s izdavačima. Slijedili su susreti u Lovranu, Labinu i Puli. Tomislav Pušek htio je svakako objaviti knjigu, pa mu je to nalagalo da se opskrbi mišljenjem i pomoći brojnih jezikoslovaca. Tko bi znao s kim se nije savjetovao da bi knjiga bila što bolja.

Napokon je 7. siječnja 2007. kao hitna poštanska pošiljka stigao u Pulu *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku, Knjiga četvrta Velike hrvatske gramatike* u izdanju Nakladnoga zavoda Globus u Zagrebu. Bitno joj je pomogao Tomislav Pušek da se iz stanja zakopana blaga vine u novi život – u hrvatski standardni i književni jezik.

Zaključak

"Hrvatski štokavski govori većinom se jasno razlikuju od ostalih govora istoga narječja i svojim posebnim zapadnim značajkama i svojim vezama s čakavskim i kajkavskim govorima."²² Uz taj citat iz djela Josipa Lisca ide i svojevrsna definicija zapadnog dijalekta: "Novoštokavski ikavski dijalekt današnji je dijalekt hrvatskoga jezika koji je najvećom dijalektnom jedinicom nastalom od nekadanjega zapadnoštokavskog narječja."²³

A vidjesmo već i koje su značajke zapadnog dijalekta, posebice naglasne. Razmotrismo i strukturno razvojna istosmjerna svojstva sučinitelja hrvatskoga standardnojezičnog naglašavanja kao što su slavonski i jugozapadno istarski dijalekt, zatim dubrovački i krajiški poddijalekt, a tome dodajemo, prvi put, i istočnobosanski dijalekt s njegovim zapadnonovoštokavski obilježjima kao što su GA mène, tëbe, sèbe, njèga; DL mèni, tëbi, sèbi, njèmu; zatim opozicija ženski : srednji rod : nòva – nòvo, vèdra – vèdro, lik četvero i četvèrica (uz

²² J. LISAC, 2003, 15.

²³ J. LISAC, 2003, 60.

četvòrica) i tomu sliĉno. U svemu je tome središnje naglašavanje zapadnog dijalekta kao gravitacijska snaga za svoje suĉinitelje koliko su oni ostvarili zapadnonovoštokavske i ine znaĉajke te koliko su oni na istosmjernom razvojnome pravcu do zapadnonovoštokavskih konaĉnica.

Zapadna je novoštokavština sa svojim razvojnim tendencijama prije svega jeziĉni izraz hrvatske jeziĉne zajednice, tj. svih njezinih govornika koji su po svojem jeziĉnom znanju i iskustvu sudionici svih stilova hrvatskoga standardnog (i knjiŹevnog) jezika.

Kako je hrvatski standardni (i knjiŹevni) jezik obiljeŹen i tronarjeĉnošću, valja naći mjeru u sudjelovanju ĉakavskoga i kajkavskoga narjeĉja te nenovoštokavske štokavštine u razvojnoj perspektivi našega zajedniĉkog standardnog i knjiŹevnoga jezika. To je prava mjera u već ostvarenima i budućim inovacijama koje nisu u znaku dosadašnjih voluntarizama, nego vjera u samorazvoj standardnoga i knjiŹevnog jezika u duhu osmotske konvergencije. Postoje već malne i naglasni pankroatizmi, kakvi su odavno GA osobnih zamjenica mēne, tēbe, sēbe, njēga; DL mēni, tēbi, sēbi, njēmu. Takvi su i infinitivi trēsti, tūci, vūci; mōći, pēći, rēci; njihovi glagolski pridjevi prošli u svim rodovima i brojevima: trēsao - trēsla - trēslo, trēsli - trēsle - trēsla; pēkao - pēkla - pēklo, pēkli - pēkle - pēkla. I to je samo *pars pro toto*.

U *Jeziku* (2012.)²⁴ navedene su, koliko se moglo, i objašnjene dosadašnje zajedniĉke inovacije zapadnonovoštokavskih i drugih hrvatskih idioma.

*

Priroda je ĉovjeka duh. A najveće duhovno djelo²⁵ jest jezik - izraz i izraŹaj brojnih tvoraca - darovan potomstvu. Predci su nam, sami bezimeni, sve izimenovali i dijelom uobliĉili. I svaki takav ĉin jest zrno poezije. U jezik stane sve: i tvari i ĉinjenice i njihovi odnosi. I svi doŹivljaji od poĉetnog osjeta, što je izraz Źivota i poĉetak duha, sve do pojmova znanosti i vrhunske mudrosti, do vjeĉno Źivih pojmova - Boga i bitka.

Koliko raĉvišta, sa stranputicama i povratcima na prave putove, s tendencijama koje pobjeđuju ili su pobijeđene, sve do stalnih inovacija što ostavljaju trag.

Iz svega moŹemo konaĉno zakljuĉiti da smo pili iz svih izvora, ali opet nikomu ne dugujemo ništa. Kao Źiva jeziĉna zajednica imamo u sebi i svoti svojih tekstova sve u jeziku. I sav jezik.

²⁴ S. VUKUŠIĆ, 2012, 121-124.

²⁵ U smislu Saussureova prvog ĉlana dvojsnosti (dihotomije) langage, tj. langue / parole.

Literatura

- Stjepan BABIĆ, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb, 2007, 96.
- Eugenija BARIĆ – Mijo Lončarić – Dragica MALIĆ – Slavko PAVEŠIĆ – Mirko PETI – Vesna ZEČEVIĆ – Marija ZNIKA, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1979.
- Ivan BRABEC – Mate HRASTE – Sreten ŽIVKOVIĆ, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, 1965.
- Dalibor BROZOVIĆ, *Standardni jezik, Teorija, usporedba, geneza, povijest, suvremena zbilja*, Zagreb, 1970,
- Dalibor BROZOVIĆ, O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata, *Jezik*, 3-4 i 5, Zagreb, 1972.-73.
- Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb, 1999.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002.
- Pavle IVIĆ, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, 1971, 282-283.
- Stjepan IVŠIĆ, Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku. Priredio, napisao predgovor i popratio bilješkama Božidar Finka, *Rad JAZU*, knjiga 376, Razred za filologiju, 10, 1979.
- Vatroslav JAGIĆ, *Književnik*, izlazio u Zagrebu "potporom Matice hrvatske" kao četvrtogodišnjak, 1864.
- Mile JAPUNČIĆ, Osobine bunjevačkoga govora u Lici, *Nastavni vjesnik*, XII, Zagreb, 1912.
- Josip LISAC, *Hrvatska dijalektologija 1.*, Zagreb, 2003.
- Ranko MATASOVIĆ, *Kratka poredbenopovijesna gramatika latinskoga jezika*, Zagreb, 1997.
- Žarko MULJAČIĆ, *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskoga jezika*, Zagreb, 1972.
- Pravopis hrvatskosrpskog jezika*, MH i MS, Zagreb – Novi Sad, 1960.
- Ferdinand DE SAUSSURE, *Tečaj opće lingvistike*, Ženeva, 1916.
- Grga TOMLJENOVIĆ, Bunjevački dijalekt zaleđa senjskoga s osobitim obzirom na naglas, *Nastavni vjesnik*, 19, Zagreb, 1911.
- Stjepan VUKUŠIĆ, Usporedba dvaju naglašavanja imenica muškog roda na O, *Jezik*, 23 (3-4), Zagreb, 1975, 92-118.
- Stjepan VUKUŠIĆ, Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja : stiničkog i daničićeva : prilog za uporabnu normu hrvatskoga književnog jezika, *Senjski zbornik*, IX, Senj, 1982, 283-366.
- Stjepan VUKUŠIĆ, *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*, Pula, 1984.
- Stjepan VUKUŠIĆ – Ivan ZORIČIĆ – Marija GRASELLI-VUKUŠIĆ, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Knjiga četvrta Velike hrvatske gramatike, Zagreb, 2007.

Stjepan VUKUŠIĆ, Naglasno usavršavanje hrvatskog jezika III, *Jezik*, 59 (4), Zagreb, 2012, 121-129.

Stjepan VUKUŠIĆ, Naglasno usavršavanje hrvatskog jezika V, *Jezik*, 61 (4-5), Zagreb, 2014, 124-131.

THE AMOUNT OF WESTERN NEOŠTOKAVIAN IN THE CROATIAN STANDARD LANGUAGE

Summary

In the introductory part the principles of western Neoštokavian in accentuation are presented. In the elaboration the gradual unveiling and interpretation of western Neoštokavian are explained. In the conclusion, finally, the results are presented of the introduction and elaboration from which it is clear how the western and eastern Neoštokavian has been revived and that on the basis of the first we have everything in the language and a complete language, and to the second as a system we owe nothing.

Keywords: Neoštokavian – western, eastern, accentuation, accentuation norm, Croatian standard language